

Оқу бағдарламасына сәйкес тақырыптың бағыты: Қазақстан қоғамы

Тақырып: Тұтыну несиелері Қазақстан экономикасының драйвері бола ала ма?

(3000 сөз)

Орындаған: Байболова Р.А. _____

(Аты-жөні, қолы)

Жетекші: Сәрсенбаева А.Н. _____

(Аты-жөні, қолы)

Ішкі модератор: Манкараев А.С. _____

(Аты-жөні, қолы)

Жоспар

I. КІРІСПЕ	3
II. НЕГІЗГІ БӨЛІМ	5
2.1 Зерттеу сұрақтары.....	5
2.2 Зерттеу әдістері.....	6
2.3 Зерттеу нәтижелері.	8
2.4 Бағалау мен зерттеу қорытындысы.....	10
III. ҚОРЫТЫНДЫ	12
IV. ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ	13

I. КІРІСПЕ

Әлеуметтік ғылым – **экономика** – материалдық игіліктерді өндіру, бөлу мен қолдану жолдарын зерттеп, жеке тұлғаның, бизнес өкілдерінің, ұлттардың ресурстарды эффективті қолдану жолдарын іздеуін және барынша көп пайда шығаруын қарастырады. [1]

Тұтыну несиесі – жеке тұлғаның қолданысына берілетін несие түрі. [2] Бұндай несие түрін көбінесе тұрмыстық (компьютер сатып алу, ремонт жасау, тб.), баланы жоғарғы оқу орнына жіберу үшін, бизнес бастау немесе басқа коммерциялық мақсатпен алады. [3]

Тақырыптың өзектілігі: Қазақстан Республикасы тәуелсіз мемлекетке небәрі жиырма шақты жыл бұрын айналды. Осы уақыт аралығында еліміз көптеген өзгерістер мен реформаларға тап болып, жан-жақты даму үшін көптеген стратегиялар мен жоспарларды бастан кешірді. Экстенсивті дамудан интенсивтіге көшу, жеңіл мен ауыр өнеркәсіптің елдің өсу қарқынына сай модернизациялануы, рубль мен долларға тәуелділік пен девальвация сияқты кризистік жағдайлардың орын алуы, – барлығы тікелей мемлекеттің өркендеу жолының негізін құрайды.

Гульмира Илеува Токшалыковна сөзіне сүйенсек, бүгінгі таңда қазақстандықтардың басым бөлігі (48,3%) орта классқа жатады. [4] Күнделікті қажетті заттарды сатып алу үшін олар, әрине, тұтыну несиелерін қолданады. Бұндай тауарларға ұялы телефон, кіржуғыш мәшине, тоңазытқыш сияқтылар жатады. Tengrinews сайтының зерттеуі бойынша, 2018 жылдың соңында тұтыну несиелеріне сұраныс 18,5%-ға өсті, бұл шамамен 3 триллион тенгені құрайды. [5] Сонымен қатар, бұл несие түрі бүгінгі күні танымал: қандай да зат болмасын, жиһаз ба, әлде теледидар ма, оны сатып алу қиын мәселеге жатпайды. Мысалы, Technodom электроника дүкендері ДБ АО «Банк Хоум Кредит», АО «Евразийский банк», АО «Нурбанк» банктерімен әріптестікке түсіп, сатып алушыларды тең мүмкіндіктермен қамтамасыз етеді. [6]

Мәселені жалпылай қарастыратын болсақ, несиелер экономиканың қаржылық секторына жатады. Соңғы статистикалық деректердің негізінде, Қазақстан тұрғындарының 5 178 833 шақтысы тұтыну несиелерін рәсімдеген болатын. [7] Экономикалық әдебиеттерде несиенің рөлі экономикалық және әлеуметтік үдерістерді қозғауда жоғары бағаға ие. Сондықтан, тұтыну несиелерін экономикалық драйвер ретінде қарастыру маңызды.

Зерттеу жұмысының мақсаты: Тұтыну несиелерінің маңыздылығын айқындап, ҚР-на тигізетін ықпалын анықтау және күшті жақтарының тиімді қолдану жолдарын ұсыну.

Зерттеу жұмысының міндеттері:

- ✓ Мемлекет экономикасының мықты және әлсіз жақтарын анықтау, басқа елдермен салыстыру;
- ✓ Тұтыну несиелерінің елімізде қаншалықты жақсы таралғанын зерттеу;
- ✓ Сауалнама нәтижелерін ұсынып, талдау жасау;
- ✓ Зерттеу нәтижелеріне сүйеніп, тұтыну несиелерінің экономика дамуында орнын анықтау.

Зерттеу сұрақтары. Зерттеу жобасының мақсаты мен міндеттерін анықтау арқылы, сарапталған негізгі зерттеу сұрақтары:

- i. Неліктен қазақстандықтар тұтыну несиелерін алады?
- ii. Несиелердің бұл түрі қандай да бір салаларға әсерін тигізе ме?
- iii. Халық үшін несиелердің маңыздылығы қандай?
- iv. Несиелер экономикалық дамудың драйвері бола ала ма?

Күтілетін нәтиже: Зерттеу жұмыстың аясында мен тұтыну несиелерінің еліміз үшін орның анықтағым келеді. Сауалнама және сұхбаттың көмегінің арқасында зерттеу міндеттері мен сұрақтарына жауап таба отырып, неліктен тұтыну несиелері маңызды екендігіне көзімді жеткізетін боламын. Сондай-ақ, бұл жоба басты сұраққа жауап табуға септігін тигізеді. Қолымдағы бар деректер мен сауалнама нәтижелерінің көмегімен тұтыну несиелерінің экономикалық драйверге айналуы немесе керісінше айналмауы жайында сөз қозғайтын боламын.

II. НЕГІЗГІ БӨЛІМ

2.1 Зерттеу сұрақтары.

Қазақстан экономикасына шолу.

Мемлекеттің экономикалық жағдайы басқа елдермен салыстырсақ, әлі жоғары деңгейге дейін жетпеді. (ІЖӨ бойынша 54 орында) [8] Көптеген салалар заманға сай өзгерістер мен жетілдірулерді қажет етеді. Экспорт пен импорт мәселесі де шым-шытырықты сұрақтардың біріне кіреді. Біз шикізат пен мұнайды, металлдар мен минералдарды Италия, Ресей Федерациясы және Германия сияқты елдерге сатсақ та, импорттайтын тауарлар саны экспортталатын өнімнен әлдеқайда көп мөлшерде келеді және қымбат тұрады. Тіпті автомобильдер мен компьютер сияқты техниканы мысал ретінде алуға болады. Халықтың үлкен пайызы бүгінгі күні осындай күнделікті қолданатын заттарды тек қана несиенің көмегімен сатып ала алады.

Елбасымыз ұсынған «Қазақстан-2050» стратегиясы елді жан-жақты дамыту үшін бағытталған. Бұл стратегияда экономикалық жағдайды жақсарту жолдары мен дамуды қажет ететін салалар туралы сөз қозғалған. Ең алдымен жаңа бағыттың экономикалық саясаты қарастырылды. Оның басты мақсатына: «пайда алу, инвестициялар мен бәсекелестікке қабілеттіліктен қайтарым алу принциптерінде негізделген экономикалық прагматизм» жатады. Соныменен, жеке кәсіпкерлікті дамыту үлкен қолдауға ие болды. [9]

Тұтыну несиелерінің тарихы мен қоғамдағы орны:

Статистикаға сүйенсек, несие беру мен алу үрдісі таңғаларлық тарихқа ие. Оның тамыры ерте замандардан өз бастауын алады. Тіпті Ерте Рим қоғамындағы заңдар қатарында несие беруші мен алушы арасындағы келісімдер жазылған болатын. [10] Дегенмен несиелер жүйесі қарқынды дамуға тек қана 19-шы ғасырдан бастап қадам басты. Мысалы, ерте италияндық пионерлер бүгінгі банкетрдің аналогын ойлап тапқан болатын. [11]

Мәселен, Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін несиелер мен банк жүйесімен байланысты қиын жағдайларды бастан кешірді. Біздің еліміз біраз рет несиелер сапасының төмендеуінің кесірінен қиын жағдайларға түскен болатын. Мысалы, 2009 жылдың ақпанындағы девальвация үрдісі несиелерді қаржыландырумен шектесіп жүретін қиыншылықтарға әкелді. [12]

Сонымен қатар, 2014 жылы елімізде “несиелер жарылысы”(credit boom) мәселесі орын алды. Бұл жағдай дәл әлемдік қаржылық кризистің алдында өтті. Банкттердің көбісі заңды міндеттемелерге көңіл аудармай, несиелерді көптеп рәсімдей бастады. Осындай іс-әрекет несиелердің сапасын ғана төмендетпей, қаржы ысырабына әкеліп соқты. [13]

Алдыңғы жылдармен салыстырсақ, тұтыну несиелерінің жағдайы 2018 жылға қарай тұрақталды. 2016 мен 2018 жылдар арасында жалпы несиелер саны 2 500 000-нан 3 300 000-ға дейін өсті. [14] Осындай статистикалық деректер – несие жүйесінің алға жылжуының басты дәлелі.

Тұтыну несиелерінің қоғамдағы орның толықтай түсіну үшін белгілі мысалды қарастырған жөн. 2015 жылдан бастап автонесиелендірудің жаңаша түрімен кез-келген азамат пайдалана алады. “Жеңілдікті кредит” (льготный кредит) мемлекеттік бағдаралмаға жатады, ал рәсімдеу шарттары халықтың орта тобының қажеттіліктеріне сай қарастырылған. Бұл бағдарламаны қолданбас бұрын несие алушы бірнеше бөліммен танысып өтуі тиіс. Біріншіден, жеңілдікті кредитті мемлекетімізде өндірілген автомобильді алу мақсатымен қолдануға болады. Екіншіден, оның бағасы 15 миллионнан аспау керек. Сондай-ақ, пайыздық көрсеткіш онша үлкен емес – небәрі 4% құрайды. [15] Бағдарламаның тиімділігін түсіну үшін статистикалық деректерді қосқан дұрыс. Мәселен, 2015 пен 2018 жылдар арасында автонесиелендіруге 34 млрд теңге бөлінді. Қазақстанда жасалған мәшинелерге деген сұраныс 2015 жылдағы 17%-дан 2018 жылғы 49%-ға дейін өсті. Сонымен қатар, автомобиль импорты бірінші рет 50%-дан аз болып шықты. Өткізілген зерттеу бойынша,

2018 жылы қазақстандықтар 60 мың жаңа автомобиль сатып алды және сатып алынған мәшинелердің екіншісі – бізде жасап шығарылған. [16]

Бұл бағдарлама ел экономикасының елеулі пайда көзіне айналды. Мысалы, былтырғы жылы автомобиль жасау кәсіпорындары ІЖӨ жүйесіне 206 млрд теңге әкелді, ал салық төлемдері мемлекеттік бюджетке 54,9 млрд теңге қосты. [15]

Жақын болашаққа болжау жасайтын болсақ, индустрия мен инфрақұрылым дамуының министрі, Жеңіс Қасымбектің айтуы бойынша, бұл бағдарлама мемлекеттік автомобиль жасау саласына позитивті әсерін тигізіп, жаңа 360 жұмыс орынның ашылуына серпін беруі мүмкін. [15] Басқа сөзбенен, “жеңілдікті кредиттің” ықпалы көптеген аумақтарға таралып, несиелердің маңыздылығын арттыруда.

Қазақстан мен дамыған елдердегі тұтыну несиелерінің маңызы:

АҚШ мен басқа мемлекеттерде тұтыну несиелерінің орны біздікінен ерекшеленеді деп айту қиынға соқпайды. Тіпті несиеге қойылатын пайыз мөлшері біздікімен салыстырсақ, онша үлкен емес. Статистикалық деректер бойынша, Қазақстанда несиелерді 19% үлесімен береді, сол себепті сатып алынған заттың құны тым қымбат болып шығуы жаңалық емес. Сонымен қатар, несие алушылардың көбісінде қарыз толып тұратыны бәрімізге мәлім мәселеге айналды. Ал АҚШ-да пайыз мөлшері 5-6%-дан аспайды. Әрине, осыған экономикалық даму сияқты басқа да факторлар әсерін тигізеді және әрбір елде бұл жағдайдың түрлі деңгейлерде орналасқанын түсінуіміз керек. Дегенмен, халықтың әлауқатын есепке алатын болсақ, пайыздық үлестің тым жоғары екеніне қайтадан көз жеткізуге болады. Халықтың 48,3%-ы айлық жалақысына «киім кешек пен күнделікті азық-түліктерді сатып алуға шамасы келеді, бірақ теледидар және тоназытқыш сияқтыларға» қаржылары жетпесе, не қалады?[4] Тұтыну несиеcін алу. Пайызы тым үлкен болса ше? Банкке қарыз болу.

Бұл мәселе тұтыну несиелерінің мықты және әлсіз жағын көрсетеді. Осы несие түрі халықтың тұрақты өмір сүруін қамтамасыз етсе де, проблемалық кредиттердің өсіп келе жатқан саны экономикаға кері әсерін тигізеді. Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев бұл шиеленісті шешу үшін «Қазақстан-2050» жолдауында бұлай жазған болатын: «Бұл ретте қаржылық жүйеге бақылауды әлсіретуге болмайды, банктерді проблемалық кредиттерден тазарту және қорландыру мәселелерімен тығыз айналысу қажет». Яғни, еліміздегі несие мәселесі – өзектілердің бірі.

2.2 Зерттеу әдістері.

Зерттеу жұмысын жазу барысында негізгі екі әлеуметтік зерттеу әдістері іске асырылған болатын. Біріншісі – сапалық әдіс. Ол тақырыппен байланысты деректерді жинау, ғаламтордағы мағлұматтарды саралау, соңғы жылдарда шыққан мақалаларды салыстыру үшін қолданылды. Екіншісі – сандық әдіс. Статистикалық ақпарат жинау мақсатымен жүргізілген екі сауалнама кең аудиторияның пікірін ескеріп қана қоймай, зерттеу жұмысының сұрақтарына жауап табуға жол берді.

Екі сауалнама әр түрлі форматтағы (ашық және жабық сұрақтар, балл шкаласы, тұжырыммен келісу\келіспеу, берілген бірнеше жауап нұсқадан біреуін таңдау) 14 сұрақтан құралған, соның ішінде екеуі респонденттердің жасы мен жынысын білу мақсатымен қойылды. Жауап берушілердің жалпы саны – 60 адам.

Бірінші сауалнаманың сұрақтары келесідей:

1. Қазақстан Республикасында тұтыну несие жүйесі қаншалықты жақсы дамыған? (1-ден 5-ке дейін бір санды таңдаңыз; 1 – төмен деңгейді білдіреді, ал 5 – жоғары деңгейді)
2. Өзіңіздің таңдауыңызды түсіндіріңіз.
3. Сізде (отбасыңызда) тұтыну несиелері бар ма? Әлде болды ма?
4. Болса, олар пайда әкелді ме?

5. Қандай тауарды немесе қызметті сатып алу үшін тұтыну несиелерін алған тиімді? (бірнеше жауап нұсқадан біреуін таңдау)
6. Астыда берілген тұжырымдармен қаншалықты келісесіз? (“толықтай келісемін”, “келісемін” немесе “толықтай келіспеймін” және “келіспеймін”)
“Тұтыну несие жүйесі экономикаға әсер тигізеді”
“Бұл несие түрі орташа статистикалық адамның өмірін жеңілдетеді”
“Адамдардың әл-ауқаты мен тұтыну несиелері арасында үлкен байланыс бар”
7. Неліктен тұтыну несиелері сондай танымалдылыққа ие?
8. Тұтыну несиелері жүйесін одан әрі дамыту үшін не істер едіңіз?

Екінші сауалнаманың сұрақтары:

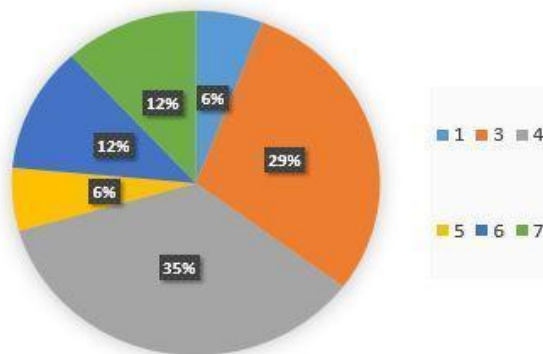
1. ҚР-ның экономикасы қаншалықты жақсы дамыған? (1-ден 10-ға дейін бір санды таңдаңыз, осында 1 – төмен деңгейде және 10 – жоғары деңгейде дамыған)
2. Экономиканың өрбуін қамтамасыз ету үшін қандай салаларды дамытқан жөн?
3. Сіздің ойыңызша, халықтың қандай пайызы тұтыну несиелерін қолданады?
4. Сіз тұтыну несиесін қандай мақсатпен алған болатыңыз? (бірнеше жауап нұсқадан біреуін таңдау)
5. Экономиканың гүлденуі мен осы несие түрінің арасында байланыс бар ма?
6. Әлемдік деңгейде Қазақстанның потенциалы қандай?

Сұрақтарды құрастыру үрдісі “docs.google.com” сайтынан қолдану көмегімен жүргізілді. Ал екі сауалнаманы өткізудің негізгі себебі қызығушылық туғызатын сұраққа нақты жауап табу болатын. Респонденттердің жасы мен жынысын анықтау тағы бір қажеттілік туғызды. Жас тобына қарай адамдардың несие жүйесі жайындағы пікірі бір-бірінен ерекшеленуі мүмкін. Сондай-ақ, сұралған әйел мен ерлердің көзқарастарының өзгешеленгені жаңалық емес. Дегенмен, сауалнама жауаптарын талдау барысында басты бір кемшілік байқалды: кейбір респонденттер сұрақтарға немқұрайлықпен қарап, толық жауап бермеді. Олардың саны аз болғанымен, бұл мәселе біраз қиындық туғызды. Жауаптарды талдау үрдісі біраз уақытқа созылды. Ұқсас пікірлерді топтастыру қиындық туғызбады, алайда тез шешілетін мәселелердің біріне жатпады. Респонденттердің кейбірі несиелер жүйесімен өте жақсы таныс болғандықтан, толық әрі пайдалы жауаптар берген болатын, сондықтан зерттеу нәтижелерін талдау үрдісі көп уақытты қажет етпеді.

Зерттеу жобасының теоретикалық жағымен (зерттеу сұрақтары) жұмыс істеу барысында, отандық ақпарат ресурстары қолданылып қана қоймай, шетелдік сайттардан статистикалық деректер алынды. Тұтыну несиелерінің тарихы сияқты тақырыптар ағылшын тіліндегі сайттардан аударылып жазылған. Статистикалық деректерді табу үшін жаңалықтар мен арнайы сайттар (nationalbank.kz) қолданылған болатын. Соныменен, Қазақстанның экономикалық жағдайын жақсырақ түсіну үшін, “Қазақстан-2050” бағдарламасына кішігірім шолу жасалынды. Жалпылай, тұтыну несиелері мәселесі жайында объективті көзқарасты жетілдіру мақсатымен бұл тақырып жан-жақты қарастырылды.

2.3 Зерттеу нәтижелері.

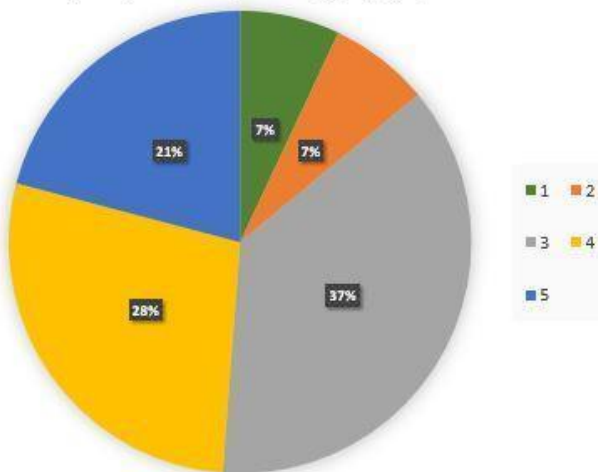
ҚР-ның экономикасы қаншалықты жақсы дамыған?(1-ден 10-ға дейін бір санды таңдаңыз, осында 1 – төмен деңгейде және 10 – жоғары деңгейде)

1-диаграмма. Қазқастанның экономикалық жағдайы.

Жауап берген респонденттердің арасында екі үлкен топтың (29% бен 35%) ойынша, мемлекеттің экономикалық даму деңгейі шамамен 3 пен 4-тің арасында орналасқан. Бұндай жауап нұсқасын таңдауға бірнеше себеп әсерін тигізді. Олардың ішінде ең көп таралғаны: еңбекақының төмендігі, жеке кәсіпкерлік пен шикізатты өңдеу салаларының қажетті деңгейде дамымағаны, жоғары квалификацияланған қызметкерлердің аздығы.

Тұтыну несиесінің даму деңгейі

2-диаграмма. Тұтыну несиелерінің жағдайы.

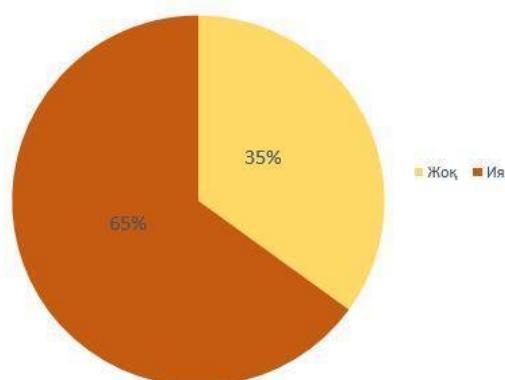
Жауап берушілердің көбісі (37%) несиесінің даму деңгейін 3-ке бағалайды. Банктер өз жұмысын жақсы атқарса да, жүйеде біраз кемшіліктер байқалануда. Диаграммада көрсетілген жауаптарды таңдау себептерінің кейбірі 3-диаграммада берілген.

3-диаграмма. Тұтыну несиелерінің жағдайы (2)

Астында тоғыз респонденттің пікірлері берілген. Көбінесе жауаптар бір-біріне ұқсас болатын. Бүгінгі таңдағы несиелердің жағдайы біреулерінің көңілінен шықса, басқалары кері пікірмен келісті. Бірақ, жауап берушілердің барлығы бір мәселемен толықтай келісті. Олардың пікірінше, жоғары пайыз үлесі тұтыну несиелерінің басты кемшілігіне жатады.

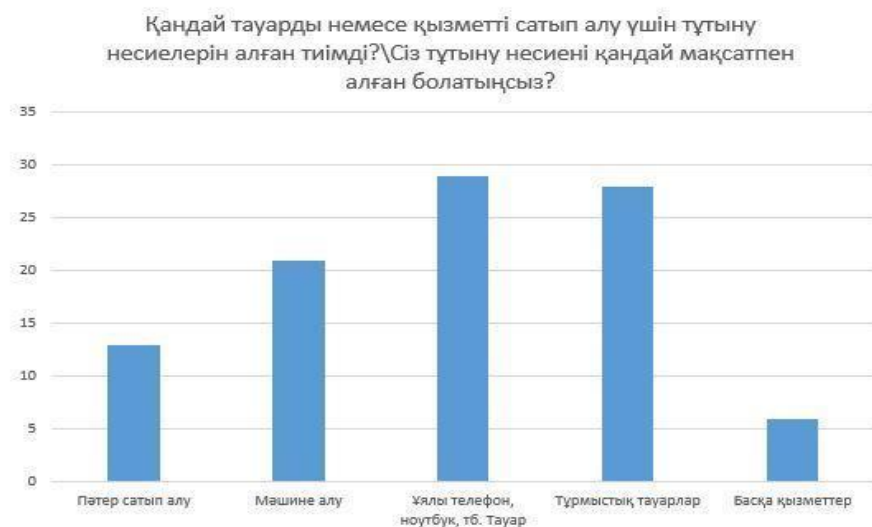
Қазақстанда тұтыну несиесін алу көп қиындық туғызбайды, алайда жоғары пайыздар сұранысқа кері әсерін тигізеді.
Қазіргі таңда бұл несиенің түрі кең таралған, дегенмен пайыз мәселесі қиындықтар туғызады.
Банк пен несиенің жүйесі дамушы елдерге қарағанда жақсы дамыған, бірақ әлі де көптеген кемшіліктерге ие.
Бұл несиенің түрі Қазақстанда кең таралған. Бұны статистикалық деректерден көруге болады. Несиені алушылардың көбісі тұрмыстық тауарларды сатып алады.
Несиені қысқа мерзімде алуға болады.
Бір жағынан, несиені кез-келген банкте алуға болады. Бірақ жоғары пайыз үлесі көңілден шықпайды.
Тым жоғары пайыздар үлесі.
Несиенің жүйесі көптеген өзгерістерді қажет етеді.
Жақсы дамыған. Бірнеше жылдың ішінде бұл жүйе бірнеше деңгейге көтерілді. Қазір тұтыну несиелері үлкен сұранысқа ие.

Сіз (отбасыңыз) тұтыну несиелерімен қолдандыңыз ба?

4-диаграмма. Тұтыну несиелерінің сұранысы.

60 респонденттің ішінде 65% тұтыну несиесін алған болатын және көбісінің несиені рәсімдеу мақсаттары бірдей. Келесі диаграмма бұған дәлел.

5-диаграмма. Несие алу мақсаты.

Респонденттердің жарты бөлігі несиені тұрмыстық тауарлар не ұялы телефон сияқты техниканы сатып алу үшін қолданған болатын. Сонымен қатар, жиырмадан астамының автомобиль алуға несиенің көмегімен қаражаты жетті.

2.4 Бағалау мен зерттеу қорытындысы.

Сауалнама нәтижелері мен теоретикалық ақпарат зерттеу жобасының басты сұрақтарына жауап табуға үлкен септігін тигізді. Нақты да толық қорытындыға келу үшін, алдында айтылғандай, алуан түрлі ғаламтор дереккөздерінен ақпарат жиналды, ал содан кейін алынған ақпаратты аргументпен дәлелдеу үшін респонденттер 14 сұраққа өз жауаптарын берген болатын. Бүгінгі күні тұтыну несиелері қазақстандықтардың күнделікті өмірінде ажырамайтын бөліктерінің бірі. Адамдар оны пәтер, мәшине немесе ноутбук сияқты техниканы сатып алу үшін рәсімдейді. Тұтыну несиелері 21 таңда орта класс азаматына жақсы тірек болса да, оның бірнеше кемшілігі халықтың наразылығын туғызады. Алдында айтылғандай, жоғары пайыздық үлеске несие алу дегеніміз – келешекте қомақы ақшаны банкке төлеу. Ал адам қарыз болса, онда оның жағдайы одан әрі ушыға төсетіні анық. Соған қарамастан, тұтыну несиелері жақсы көпір болып табылады. Олардың арқасында жұмыспен қамтылған азамат үйге немесе өзінің қажеттілігіне сай тауарды сатып ала алады.

Ақпаратты саралау барысында үміт берерлік сандық деректер кездесті. Оларға қарап келесі тұжырымға келуге болады: тұтыну несиелері жүйесі Қазақстанда көңілге түсерлік сұранысқа ие және көптеген салаларға оңтайлы әсерін тигізеді. Ал практикалық нәтижелер, респонденттердің жауаптары, оған айқын дәлел болып табылады.

SWOT талдау

“Тұтыну несиелері Қазақстан экономикасының драйвері бола ала ма?” сұрағына жауап табу үшін бүгінгі күндегі жүйенің мықты және әлсіз жақтарын анықтап, болашақтағы әлеуеті мен қауіп-қатерлерін болжау қажет.

(S) Күшті жақтары	<ul style="list-style-type: none"> ★ Үлкен сұранысқа ие ★ Мемлекет қазынасына пайда әкеледі ★ Жаңа жұмыс орындарының ашылуына септігін тигізеді ★ Нарықтың өсуіне әсер етеді ★ Халықтың әл-ауқатын жақсартады (белгілі тауарларды алу мүмкіндігі)
(W) Әлсіз жақтары	<ul style="list-style-type: none"> ★ Пайыздық үлесі тым жоғары ★ Банкке қарыз болған азаматтар саны көп ★ Дамыған елдермен салыстырғанда, жүйе тиімді емес ★ Халықтың басым бөлігі несиелерден тәуелді
(O) Мүмкіндіктер	<ul style="list-style-type: none"> ★ Жаңа өндіріс орындарының ашылуы (автомобильжинау сияқты) ★ Жеке кәсіпкерліктің дамуына серпіннің болуы ★ Қазақстандағы орташа класс үлесінің көтерілуі ★ Отандық өнім мөлшерінің өсуі (автомобильжинау мысалындағыдай) ★ Экономиканың қаржылық секторы дами түсуі мүмкін ★ Жаңа банк филиалдарының ашылуы
(T) Қауіп-қатерлер	<ul style="list-style-type: none"> ★ Проблемалық кредиттердің көбеюі ★ Мемлекеттік қарыздың өсуі ★ Халық арасында туатын наразылық ★ Банктердің жұмысының құнсыздануы мен банкротқа ұшырауы ★ Қаржылық секторының зардап шегуі

SWOT талдауы қойылған сұраққа дәл жауап табуға ықпал етті. Тұтыну несиелері жақсы да мықты жақтарымен мақтана алса да, оларды экономиканы алға жылжытатын драйвер ретінде қарастыру әлі ерте. Алдымен осы талдауда келтірілген әлсіз жақтарды және қауіп-қатерлерді болдырмау жолдарын қарастырған жөн болар. Проблемалық кредиттер үлесінің өсуі жайында Елбасымыз да айтқан болатын. [9] Осы мәселені шешудің бірнеше жолы біраз рет қарастырылды. Дегенмен, алдымызда әлі де жоғары пайыздар мәселесі тұр. Ол, әрине, елдің экономикалық жағдайымен толықтай байланысты. Экономика тұрақтанса, онда төмен пайызбен несие беру үрдісі де қауіп-қатерге ұшырамайды. Барлығы өзара байланысты, сондықтан бір жағын дамытатын болса, басқа да салалар бұдан пайда алады.

Менің пікірімше, болашақта тұтыну несиелері экономикамыздың драйверіне айналуға барлық мүмкіндікке ие; олар тіпті экономикалық саланың ажырамас құралы бола алады, бірақ бүгін емес. Біздің еліміз осы күннің өзінде дамушы мемлекеттердің қатарына кіреді және ұлттық валюта – теңге доллардан қатты тәуелді, сондықтан бар тауарлардың бағасы кей кезде қымбат болып шығады. Сондай сияқты мәселелер күн сайын орын алады. Оларды шешкеннен кейін және экономикамыздың тұрақтылығын қамтамасыз еткеннен кейін ғана осы зерттеу жұмысында қарастырылған сұрақтың іске асырылуы жайында ойлануға мүмкіндік туады.

III. ҚОРЫТЫНДЫ

Рефлексия: Зерттеу жобасын жүргізу барысында барлық аспектілерді ескеруге бар күш салынды. Теоретикалық жағын жазу кезінде бір-екі ғаламтор сайттарымен шектелмей, осы тақырыпқа байланысты мақалалар мен есептемелер қарастырлды. Жоғарыда айтып кеткендей, осындай талдаудың басты себебі – объективті әрі жан-жақты мағлұмат табу. Практикалық жағына екі сауалнама нәтижелері жатады. Олардың басты артықшылығы – пікірлердің сан түрлілігі. Дегенмен, сұраққа жауап алу барысы тым аз уақыт аралығында іске асырылды, сондықтан кейбір респонденттер осы үрдіске немқұрайлықпен қарап нәтижелерді құртып тастай жаздады. Зерттеу нәтижелері бөлімінде бірнеше диаграммалар мысалында кейбір сұрақтардың кішігірім анализі берілген. Әр түрлі жас топтарындағы респонденттердің жауаптары жалпы халықтың пікірінің айнасына айналды деп айтқан дұрыс болар.

Жүргізілген жұмысты бағалауға тоқталатын болсақ, кіріспе бөлімінде қойылған міндеттер мен мақсатты еске түсіру қажет. Зерттеу жұмысының мақсаты келесідей болатын: *“Тұтыну несиелелерінің маңыздылығын айқындап, ҚР-на тигізетін ықпалын анықтау және күшті жақтарының тиімді қолдану жолдарын ұсыну”*. Осы несие түрінің маңыздылығы зерттеу сұрақтарын талдау барысында анықталып, ал оның күшті жақтары мен ықпалы SWOT талдауында қарастырылған болатын, сондықтан зерттеу басында қойылған мақсат толықтай ашылды деген тұжырымға келуге негіз бар. Осы зерттеу жұмысына тақыптары ұқсас аналогтар ғаламторда кездеспеген болатын, сол себепті жобаның жаңашалығына күмәнданудың еш қажеті жоқ. Соған қарамастан, болашақта зерттеу жұмысы өзгертулер мен жақсартуларды қажет етеді.

Ұсыныстар: Біріншіден, дерекөздер мөлшерін арттыру және тақырыпты кеңейту, яғни саяси, технологиялық жақтарын да қарастырып шығу. Екіншіден, зерттеудің сандық әдістерінің ішінен біреуінің орнына бірнешесін таңдау. Үшіншіден, болашақта дәл жауаптар табу үшін, сауалнамамен қатар сұхбат сияқты басқа да әдістерді қолданған жөн. Ол жауаптарға тереңдік береді, сонымен қатар адамды көзбе-көз сұраған кезде, ол адал жауап беруге тырысады.

Шешу жолы: Жобаны тұжырымдай келе, қол жеткізген аспектілеріне тоқталу керек. Ең алдымен, зерттеу міндеті мен мақсаты толықтай орындалды және сұрақтарға жауап табу үшін әр-түрлі ресурстар қолданылды. Сонымен қатар, тұтыну несиелері бүгінгі таңда Қазақстан экономикасының драйвері бола алмайтындығына көз жеткізілді. Зерттеу жұмысы бұл мәселеге тоқталса да, оның себептері мен мүмкін салдарлары айқын анықталды. Осы жоба негізінде ұсынылатын шешу жолына “Қазақстан-2050” стратегиясының мүлтіксіз орындалуы жатады. Сондай-ақ, пайыздық үлесті азайту қажет. Егер осы шиеленістер келесі он шақты жылда шешілетін болса, бұл сұраққа қайтадан оралуға болады.

IV. ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

[1] *Атауы:* “Economics: Overview, Types, and Economic Indicators”

Шыққан жылы: 29/06/19

Авторы: Jim Chappelow

<https://www.investopedia.com/terms/e/economics.asp>

[2]“Dictionary definitions”

<https://www.vocabulary.com/dictionary/personal%20loan>

[3]“Business Dictionary”

<http://www.businessdictionary.com/definition/personal-loan.html>

[4]“Средний класс в Казахстане: легче уехать, чем что-то менять”

07/11/19

Ольга Настюкова

https://forbes.kz/process/expertise/intervyu_ileuova/

[5]“Интерес казахстанцев к потребительским кредитам серьезно вырос”

21/06/18

https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/interes-kazahstantsev-potrebitelskim-kreditam-serezno-vyiros-347081/

[6] <https://www.technodom.kz/credit>

[7]“Как потребительские кредиты влияют на рост экономики”

22/07/19

Татьяна Ковалева

<https://www.zakon.kz/4978577-kak-potrebitelskie-kredity-vliayut-na.html>

[8]“GDP Ranked by Country 2019”

<http://worldpopulationreview.com/countries/countries-by-gdp/>

[9]“Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы”

14/12/12

http://www.akorda.kz/kz/events/astana_kazakhstan/participation_in_events/kazakhstan-respublikasynyn-prezidenti-elbasy-nenazarbaevty-n-kazakstan-2050-strategiyasy-kalyptaskan-memlekettin-zhana-sayasi-bagyty-atty-kaza

[10]“A Short History of Loans and the Lenders”

December 2014

McIlravey

https://www.virginiatitlecenter.com/wp-content/uploads/2019/03/A-Short-History-of-Loans-and-the-Lenders-Title-Policy.ITIC_.12.2014.pdf

[11]“A brief history of loans”

30/07/14

Redden James

<https://www.thecalculatorsite.com/articles/finance/history-of-loans.php>

[12]“The Impact of the Financial Crisis on the Banking System of Kazakhstan”

2/11/09

Anichshenko Valeriya

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.519.5948&rep=rep1&type=pdf>

[13]“The loan portfolio of commercial banks of Kazakhstan and the Czech Republic: the dynamics and quality”

2016

Tulegenova M., Mansurova B., Khasanova M.

<https://articlekz.com/en/article/15161>

[14] <https://nationalbank.kz/?docid=158&switch=english>

[15]“Какой автомобиль может позволить себе среднестатистический казахстанец?”

29/03/19

<https://kursiv.kz/news/tendencii-i-issledovaniya/2019-03/kakoy-avtomobil-mozhet-pozvolit-sebe-srednestatisticheskiy>

[16]“Авторынок и автопром РК: Итоги 2018 года”

<http://akab.kz/avtoryinok-i-avtoprom-rk-itogi-2018-goda/>